

правових заходів, спрямованих на приведення правових компонентів до органічно злагодженого, пропорційного стану, що дозволяє розглядати право як цілісне, узгоджене явище. Правова гармонізація відбиває закономірний характер розвитку правової дійсності, внутрішню і зовнішню цілісність, узгодженість, пропорційність форми та змісту об'єктів й у цьому сенсі сприймається як об'єктивна властивість правової дійсності, прояв фундаментальної закономірності правового буття.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-69>

НАСИЛЬСТВО У СІМ'Ї ЯК НЕГАТИВНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

Вишневська Марина Михайлівна

*старший викладач кафедри кримінального права та процесу
юридичного факультету Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Відповідно до ст. 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю».¹ Тому порушення цієї норми Основного Закону в будь-якій формі є неприпустимими. Не зважаючи на війну в країні, інших проблем ніхто не відміняв, в тому числі проблем у сфері сімейно-побутових відносин. Найпоширенішою проблемою у сфері сімейно-побутових відносин є насильство в сім'ї, в тих чи інших його проявах.

На сьогодні проблема насильства в сім'ї досить актуальна, а відтак на цю тему є багато наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених, зокрема таких як О.М. Джужа, С.М. Корецький, Л. В. Крижна, М.І. Хавронюк, І.О. Бандурка, О.В. Баранова, В.О. Брижик, В.В. Вітвіцька, А.П. Закалюк, М. Джонсон, Л.В. Еквіно, Ліз Келлі та інші.

Соціалізація особистості дитини та утворення стереотипів її поведінки починається досить рано, тоді, коли основним мікросередовищем, яке формує особистість дитини, є сім'я. Вона

¹ Конституція України. (дата звернення 9 квітня 2023 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

продовжує здійснювати вплив на процес засвоєння соціального досвіду і у молодшому підлітковому віці. Відомо, що формування особистості дитини, по суті починається з засвоєння соціальних стереотипів поведінки. Сприйняття і засвоєння їх відбувається доволі швидко на основі копіювання та на основі власного «конструювання» стратегії поведінки. Цьому сприяє висока навіюваність дітей у ранньому віці та чуттєвість до соціальних впливів, до їх постійності, однорідності та адекватності.² На основі вище сказаного автором, можна зробити висновок, що духовні, моральні та світоглядні цінності закладаються в сім'ї, в якій виростає дитина. Відповідно, на бачення своєї майбутньої сім'ї так чи інакше вплине психологічне здоров'я родини. А відтак можна вважати беззаперечним твердження, що сам факт насильства в сім'ї, його прояви в тій чи іншій формі, а також його поширення, негативно впливатимуть і руйнуватимуть не лише здоров'я, гармонію і злагоду в сім'ї, зрештою це стане однією із передумов негативного психологічного стану суспільства, що в свою чергу буде підґрунтям для вчинення кримінальних правопорушень у сфері сімейно-побутових відносин.

Довгий час в Україні питання насильства в сім'ї не було врегульовано кримінальним законодавством. На відміну від досвіду зарубіжних країн, в Україні першим спеціальним нормативно-правовим актом, який регулював питання насильства в сім'ї був Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» прийнятий 15 листопада 2001 року, який на практиці так і не реалізував себе.

Однак, враховуючи реалії сьогодення, а також положення міжнародних договорів, зокрема Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р., Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 1979 р., Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 2007 року, а також Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 2011 року (ратифікована Україною тільки 20 червня 2022 року ухваливши Закон України від 20.06.2022 № 2319-IX «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами»), 7 грудня 2017 року парламентом України було прийнято інший Закон, а саме «Про запобігання та протидію домашньому насильству». На основі аналізу даного Закону, можна говорити про комплексний підхід

² Ларченко М.О. Сімейні девіації як кримінологічна проблема. *Кримінальне право і кримінологія*. (дата звернення 9 квітня 2023 року). URL: <file:///C:/Users/HP/Downloads/alex1,%D0%9C.%D0%9E.%D0%9B%D0%B0%D1%80%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>

законодавця до врегулювання такого негативного явища як насильство в сім'ї, а також захисту прав та інтересів осіб, постраждалих від такого насильства.

Також слід відмітити, що на основі даного Закону, Кримінальний кодекс України вперше було доповнено статтею 126-1, яка передбачає кримінальну відповідальність за «Домашнє насильство». Разом із цим встановлено спеціальну систему заходів, що здійснюються для запобігання домашньому насильству, зокрема Загальну частину КК України було доповнено статтею 91-1 «Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство».

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі- Закон), домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких дій³.

Практика соціальної роботи з сім'ями доводить, що до основних ознак домашнього насильства можна віднести такі: першоджерелом насильства є виключно члени сім'ї; необхідність збереження міжособистісних взаємовідносин і взаємодії з жертвою насильства; повторюваність учинення насильницьких дій, циклічність такого насильства; певна тривалість подібних дій; матеріальна, емоційна залежність між суб'єктами; високий рівень латентності; низький рівень караності винних за вчинене насильство; доволі часте поєднання кількох видів насильства; порушення особистих прав і свобод особи (жертви насильства в сім'ї); здійснення насильницьких учинків під дією алкогольних, наркотичних, токсичних тощо речовин⁴.

Відповідно до Закону, насильство може проявлятися у формі фізичного, психологічного, сексуального чи економічного насильства.

Фізичне насильство – форма домашнього насильства, що охоплює ляпаса, стусани, штовхання, щипання, кусання, а також незаконне

³ Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року. (дата звернення 9 квітня 2023 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

⁴ Козирев М.П. Насильство у сім'ї як соціально-психологічна проблема. (дата звернення 9 квітня 2023 року). URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3254/1/28.pdf>

позбавлення волі, завдання побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру⁵.

Психологічне насильство – форма домашнього насильства, що містить словесні образи, погрози, зокрема щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність спричинили у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку⁶.

Сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що містить будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи третіх осіб, емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи⁷.

Економічне насильство – форма домашнього насильства, що охоплює умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг із лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру⁸.

Що стосується причин виникнення домашнього насильства, то конкретної відповіді немає, тому що, ними можуть бути різноманітні фактори, такі як: вживання наркотичних речовин, алкоголю, непорозуміння у стосунках, ревності, фінансові труднощі, неосвіченість, потреба у визнанні, самоствердженні, низька самооцінка та багато інших. Слід зазначити, що потерпілим від домашнього насильства

⁵ Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року. (дата звернення 9 квітня 2023 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

⁶ Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року. (дата звернення 9 квітня 2023 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

⁷ Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року. (дата звернення 9 квітня 2023 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

⁸ Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року. (дата звернення 9 квітня 2023 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

можуть бути не тільки жінки та діти, але й чоловіки, незалежно від їх матеріального становища, статусу, раси і т. д.

Таким чином, підсумовуючи все вище викладене, можна стверджувати, що проблема насильства в сім'ї є глобальною, адже цій проблемі приділяє увагу вся світова спільнота. Її не можна вирішити тільки прийняттям нормативно-правових актів. Слід сказати, що для ефективної реалізації нормативно-правових приписів повинен бути комплексний підхід як із боку законодавців, правоохоронних органів, місцевої влади, так й із боку засобів масової інформації та діяльності громадських об'єднань громадян.

Отже, будемо сподіватись, що з ратифікацією України Стамбульської Конвенції ситуація щодо захисту жінок та інших осіб, що страждають від насильства, зміниться на краще.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-70>

ЗГВАЛТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ХАРАКТЕРИСТИКА, ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ

Волобуєв Анатолій Федотович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
ДВНЗ «Донецький державний університет внутрішніх справ»
м. Кривиницький, Україна*

Сьогодні вітчизняна наукова думка, розвиваючись під впливом реалій – в умовах уведення в Україні воєнного стану й окупації військами РФ значної території окремих регіонів, вчинення ними широкомасштабних воєнних злочинів проти населення, зокрема й згвалтувань, має спрямовувати свої зусилля на виконання невідкладних завдань. Серед них визначення особливостей механізму вчинення згвалтувань та їх розслідування.

Під час війни (воєнного стану) міжнародна наукова спільнота розглядає згвалтування як різновид воєнних злочинів, коли жертви (найчастіше молоді жінки і дівчата) часто вважають військовими трофеями. Такі злочинні дії вчиняють на тлі сильного фізичного та психологічного впливу на жертв і свідків. Відповідно до Римського статуту – правового підґрунтя діяльності Міжнародного кримінального суду до сексуального насильства під час війни належать: «згвалтування,